

Prof. Dr. Atilla ÇETİN

SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİ VE DOSYALARI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

Osmanlı devletinin hizmetinde çalışan, müslüman olan, olmayan bütün memurların biyografilerinin kaydedildiği ve hizmetlerindeki değişikliklerin takip edildiği aşamaları gösteren sicillerin tutulması hususunda ilk ve önemli bir çalışma, II. Abdülhamid dönemi başlangıcında, 13 Safer 1296/5 Şubat 1879'da, 'Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ile olmuştur. İlk defa olarak, şer'iyye, askeriye ve zaptiye dışında kalan, dahiliye, mülkiye, adliye, maliye, evkaf vb. gibi dairelerdeki bütün personelin en büyüğünden, en küçüğüne kadar herkesin biyografisi kaydedilmiştir. Memurların doğru ve ayrıntılı biyografik sicillerinin tutulması zorunluluğu getirildi ve adı geçen komisyonun çalışmaları sonucunda, bütün memurların biyografik kayıtlarının defterlere geçirilmesi gerçekleşti. Bu konu, Osmanlı devlet personel rejimi konusunda bir reform niteliğindedir. Bu dönemde sadrazam, Tunus'ta reform çalışmaları ile tanınmış olan Tunuslu Hayreddin Paşa'ydı. İş, önem ve ciddiyetle yürütüldü. Komisyon başkanlığına değerli bir vezir atandı. Kısa sürede tanzim edilen 200 adet büyük boy sicil defterine 92.137 devlet memurunun biyografileri kaydedilmiştir. Bu kaynak, personelin tayin, terfi, azl, vb. gibi konularda devlet hizmetlerine büyük yarar sağladı. Günümüzde ise, tarihçiler ve araştırmacılar için, 19 ve 20. yüzyılın başı Osmanlı bürokratlarını birinci elden, güvenilir bir kaynaktan öğrenmek olanağı sağlamaktadır. Sicill-i Ahvâl Defterlerine temel olmak üzere, her memur birer sicil belgesi (sicill-i ahvâl varakası) doldurmuş, verdiği bilgilerin doğru olduğunu beyan etmiştir.

Daha sonraki yıllarda, bu defterlerin devamı niteliğinde, memur sicil dosyaları tutulmuştur. Böylece defterler ve sicil dosyaları sayesinde 200.000'i aşan devlet memurunun biyografileri zaptedilmiştir. Bu rakamlar gerçekten önemli bir toplamdır.

Başlangıçta sadece bürokratik gereksinimlere cevap vermek için teşekkül ettirilen bu defterler ve dosyalar, zamanla çok değerli bir arşiv fonu haline almıştır.¹

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ve çalışmaları

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ve amaçları 13 Safer 1296/5 Şubat 1879 tarihli irâde-i seniyye'de açıklıkla belirtilmiştir. İlk zamanlarda "Sicill-i Ahlâk" tabiri kullanılmış, sonra "Sicill-i Ahvâl" olarak geçmiştir. Konunun açıklığı ve daha iyi anlaşılması için bu kıymetli belgeyi aşağıda bütünüyle alıyoruz:

"Atüfetlü Efendim hazretleri

Malûm-ı âlî buyurulduğu vechle mansûb ve ma'zûl kâffe-i vükelâ ve vüzerâ hazerâtıyla bi'l-cümle me'mûrînin ism ve tarih-i rütbelerini ve menşe ve sîretleriyle esbâb-ı infisallerini muhtevî etrâfıca defterlerinin tanzimi esâsen ve maslahatten pek lâzım olub bu bâbda mukaddemâ Makâm-ı sadârete bazı *tenbihât-ı seniyye* şerefvâki' olduğu dahi kayden anlaşılmış ve sunûf-ı memûrîn-i saltanat-ı seniyyeden kazâ makamı silkinde bulunub me'mûriyet istidâsında bulunanların tercüme-i ahvâlî Bâbiâli'de mün'akid komisyon-ı mahsûsunca bi'ttedkik içlerinden şâyân-ı istihdâm görünenlerin komisyon-ı mezkûrun mazbatası üzerine bi'l-istizân müteallık buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhî mucibince nasb ve tayin olunmakda ise de, bunların yine muntazam bir sicill-i ahlâkî olmadığı gibi me'mûrîn-i sâirenin sûret-i intihâbı dahi bir esasa müstenid olmadığından kâffe-i me'mûrîn-i devletin ahvâlî mazbût ve ma'lûm olmak ve içlerinden açıkta ve me'mûriyet istidâsında bulunanların sicill-i ahlâka mürâcaatla intihâb ve tayin kılınmak üzere ba'demâ me'mûrîn-i askeriye ve şer'iyyeden mâ'adâ Sadâretten nâhiye müdirlerine kadar mansûb ve ma'zûl bilcümle me'mûrîn-i mülkiye ve adliye ve mâliyenin menşelerinden şimdiki bulundukları mesleklerine kadar kendülerinden birer tercüme-i hâl varakası talep ve ahz olunub ve onun üzerine

¹ A.Çetin, *Başbakanlık Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1979, 40; a.y., *Guida Degli Archivi Dell'Impero Ottomano*., Roma 1985, 56; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 1992, 286-287.

lâzım gelen tahkikât ve tedkikâtın icrâsiyle mükemmel bir sicill-i ahlâk tanzimi zımında münâsib zevâtdan mürekkeb hemân bir komisyon teşkili muktezi görünmüş ve el-yevm Bâbiâlî'de mün'akid olan komisyonun meşâgil-i hâzırası bu işi ifâya gayr-i müsâid bulunmuş olduğundan tanzim olunacak ta'limât-ı mahsûsa dâiresinde ifâ-yı vazife etmek üzere ayrıca bir komisyon teşkiliyle Paris Sefiri sâbık devletlü *Arifî Paşa* hazretlerinin riyâsete ve a'yândan devletlü *İrfan Paşa* ve semâhatlü *Tahir Efendi* hazerâtıyla yine a'yândan saadetlü *Serviçin Efendi*'nin azâlığa ta'yinini ve Bâbiâlî'nin adem-i müsâ'adesinden nâşî bunlar için oda tefriki kabil olmadığından komisyon-ı mezkûrun müşârûnileyh *Arifî Paşa*'nın hanesinde ictimâ'yle vukû' bulacak masraflarına medâr olmak üzere Reis-i müşârûn-ileyhe a'yânlık maâsına zamîmeten onbin ve müşârûn-ileyh *İrfan Paşa*'ya kezâlik zamîmeten beşbin ve *Tahir Efendi* ile *Serviçin Efendi*'ye yine a'yânlık aylıklarına ilâveten ikişerbin beşyüz ve bir de bu işin bir cihet-i mühimmesi dahi işbu sicilin bir sûret-i muntazamada ve ba'dezin dahi ale'd-devâm vukûâtı yürüdülecek yolda tertib ve tanzimi mes'elesi olduğundan ona göre defterler tutulmak ve komisyonun umûr-ı tahririyesinde istihdâm olunmak üzere Bâbiâlî ve devâir-i sâire aklâmından ta'yin olunacak ketebenin umûmuna da altıbin gurus ki cem'ân yirmialtı bin gurus maâs-ı muvakkat tahsisıyla işbu maâşların bu sene verilecek mikdarının dahiliye zuhurât tertibinden tesviyesi ve sene-i atıyyeden itibâren usûl ve emsâline tefvikân bûdceye ilâvesi tensib olunmuş ise de icrâ-yı muktezâsı hakkında her ne vechle emr ü fermân isâbet-beyân-ı hazret-i Şehinşâhî müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münifinin infâzına ibtidâr edileceği beyâniyle tezkere-i senâverî terkim kılındı efendim fi 12 S(afer) sene (12)96 M

Ma'rûz-ı çâker-i kemineleridir ki
Resîde-i dest-i ta'zim olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsafâneleri manzûr-ı âlî-i hazret-i Pâdişâhî buyurulmuş ve ber-mücib-i istizân mu'âmelât-ı mukteziyenin icrâsı müteallik ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Şehinşâhî mantûk-ı münifinden bulunmuş olmağla ol-bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir fi 13 S(afer) sene (12)96².

Bu irâde-i seniyyede açıklıkla görüldüğü gibi, komisyonun kuruluşu, üyeleri, defterlerin temini, yazım işinde kullanılacak yazıcıların saptanması ve komisyonun toplanacağı yer belirlenmiştir. Harcamalar için karşılığı ve gelecek yıl bütçesinde yer alması öngörülmüştür.

Komisyonun çalışmalarını ve kanunî esasların saptanmasını ve gerekli olan yazım malzemelerinin hazırlanmasını, arşiv belgeleri ile izlemek mümkündür.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun çalışmaları

Komisyon *Arifî Paşa*'nın Cağaloğlu'ndaki konağında çalışmalarını yürüttü. Çalışmalar için gerekli sicill-i ahvâl varakaları, defterler ve celveller ve lüzumlu başka evrakın basım ve hazırlanma işi devlet basımevi olan Matbaa-i âmir'e sipariş edildi. Masrafların karşılanması için onbin kuruşun hazineден verilmesi için Sadâret ve Maliye Nezâreti arasında bir dizi yazışmalar yapıldı. Bir belgede, "Hazinece 1295 senesi Dahiliye müteferrikası tertibinden mahsûben icrâ edilmek ve şimdilik Komisyon Riyâsetine zimmet kayd olunmak üzere meblağın Hazine-i celîleden tesviye ve ifâsı.." emrediliyor³. Günümüze ulaşan sicill-i ahvâl defterlerinin kalitesi, sağlamlığı, kâğıdının ve cildinin en iyi cinsten olması, devletin bu işi önemle ele aldığı bir kanıttır.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun çalışmalarında hukukî temel olmak üzere irade-i seniyyede öngörülen yönetmelik hazırlandı.

"Ahvâl-i memûrîn sicili komisyonu talimâtı" adıyla tek büyük sayfalık ve onbeş maddelik yönetmelik 10 Rebîü'l-ewvel 1296- 19 Şubat 1294/3 Mart 1879 tarihini taşıyordu. Buna dayanarak, tercüme-i hal varakaları bastırıldı ve nasıl doldurulacağı açıklandı. Her zatın isim ve şöhreti, babasının adı, doğum tarihi ve yeri, okuduğu okullar ve tahsili, diploması olup

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA), Irâde-Dahiliye, yıl: 1296, nr. 63473.

³ BOA, Irâde-Dahiliye, yıl: 1296, nr. 64406 (Arifî Paşa'nın Maliye ile yazışmaları).

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

٩٨

موضوع جاریه ای در کار
مالی است ثبات عاید حقه نقد از محل اموال
مستقیم منتفع را در حق این بی
طبیعت است این
و سبب اتعایر
زبان قلم منتظر است
از دهه تحفه اولی و ثانی
برکت مستوع الهی
بد قید صلاحیت کسب و جیره
و غیره و اموال و ارض و اقلع و اوقاف
استاد امر در کار
ثروت و اشیاء در کار کل و اخصی
اطراف معادن و کسب و کسب و اقلع
توسع کسب و کسب و اقلع
قرارداد و اقلع
فصل اول
و با یکدیگر
و اینک اینست نظر
و معروضات سایر اموال و اراضی
و اعیان و اراضی و اقلع و اوقاف
که با یکدیگر
چرا از آنکه در حال
در وجه قدر اخصی
مستور و قابل شکر و اقلع و اوقاف
صفت اولی و در کار

نیزا تو مزاجه طوره جریانه ایسه مثلاً ایله تنی احوالت تاسیریت و تقاضای تنی
نیاز و نقصان ایست و صوره خارج تصدیقیت مرتبه فوق العاده و ازین
بانه فارغ اولمیش صوره
برقش رطای عجزنی توفیق و ناکات کثره ایله ایستاده سوره اعزله ویر
عبارتده مویله در اوراق سیرت در قلم قاریست برنده خالها و ادم
وکی کوه جمالیت ازی حقیر کرده تعریف پور قمری وجه یات اورو پوزله
سختن تنی ازمیخته بنو بوقاصه ازانیم سیه یات ویر خالدار هر روتوی
هلم کور و جت روحی بازمیاب و ازله صرف نظاری
شود که شوار ماور کزیه بقصر سار اولیت بهجت تصدیق و بیجیجه (مقام
عالی است) بتریم و تقسیم ایست هانام سوری دولت جلالیه دایره ازی حیرت
موقع ناکره وضع ازی و سه جات و بیجای نظریه ازی و لایزال کثیف
تکر و ملاحظه ازی و بیجای ایستادانه سیرت پور قمری کرده فالیه به صفی
دایره سخره قرار و برلیکی مشق و تقیم بیله مضطرب جی ازی ازی ازی ازی
و نور و سوری سوری سالی ایله امر و حال ازی و سیرت
(نور و سوری سوری سالی ایله سوری دایره ازی عیسی مضطرب سیرت
قول کرده قالی و مانع استقام اولمیش قد و نایع و نور و سوری سالی ایله
امر و حال ازی و سیرت) (اضطراب بولمیش)
حق یه وکی کوه نفعی ازی حیرت یه نافه صوره بزم قمری سوال یه عیسی
اضطراب محاسبه قیاسه مطابقت آره ثب معلوم یه شکاف زان کور و سیرت
تجیل و تنیل ازی حیرت حال حیرت موه و وقت و صوره نفس اماره و تنیه حیرت
و چوخته اولمیش ازی حیرت بریزت برسی انصاف و زیاده اولمیش توبه و تجربه ازم
نکته عجز از اولمیش ازی حیرت و انصافی حاد و پور کور و سیرت

[illegible]

برهین صحت انتخاب و ماوریندری این مقصد عالی وجه اکالی ساجی انگاله
وعد نفوس و کتب معینا ترجمه شیمی انضمام به کافل کفایت و انتظام اولیفته
این لازم توبی حاکم کفایت ایصاله بشر و مقدمه مقبوله یاور و این حوق
محمود و تشکر اولیورم

بویکه برابر دهها هوز تشریف یور و قدری جویند احوال سابقه فی حقیقه تحقیق
آئینه تحقیق وقت اولیفته اندک بیانی بوعجزه اول مدیریت عمده تحقیق
کیمی رای عجزه دعوت عازم اولیوب حقوق رفاقت ایس عند عجزه
عازم حقه اقدم اولیفته رفقای عجزه عینی کمانده محفوظیم ایچیه مضطربان
بر اقلیت و هیئت اکثریت حقایق رجاتی خاتم کلمات و به نظر ایدرم

عظمیٰ قیاسی
 اقسام
 حقیقی
 معقول
 عظمیٰ قیاسی جو کہ جس کی وجہ سے یہ معلوم ہوتا ہے کہ اس کا وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 اساساً و اصولاً ایک لازم اولیٰ ہے کہ اس کا مقام صحت و یقین جیسا کہ یہ سرفرازی و اولیٰ ہی رہی قیاساً و کلاماً و وصف مابعدیہ اس کے نہ وہ تھا کہ اس کی سبب سے اس کے وجود
 استقامت ہو جائے بلکہ اس کا مقام صحت و یقین اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 ارادہ سے اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 دولت و اعلیٰ و عظمیٰ و معلوم و اولیٰ و یقین و صحت و یقین اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 تاہم یہ درجہ قدر معلوم و معلوم و اولیٰ و یقین و صحت و یقین اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 لازم ہوا کہ تحقیقات و تحقیقات اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 سبب اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 عاری ہر طرح کے شک و شبہ و یقین و صحت و یقین اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 پس مجموعہ اوپر نظر فرمائیے قابل اولیٰ و یقین و صحت و یقین اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 اور یہ ایک مسئلہ عظیم و عظیم و اولیٰ و یقین و صحت و یقین اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 سبب اس کے وجود و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 باب علی و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 طرہ و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے
 و درجہ عظمیٰ بلکہ مابعدیہ اس کے نام و تاریخ و نسبت و سبب اسباب انصاف کے ہی جیسا کہ اہل انصاف و عدل کے

مرغیردهم عریفه و مخصوصه بنکاز مدر

بیات شرف چاکاره ده لطفه نصیبه یورلرینی و عهد
موت حقیقت حال اولرده هر دو یکنه طوطفه

و عهد نافه برسی هر مودن مساه و نیسیه و عطفه
و عیادت افسانه اوله مجموع مازاتی مفرا تدمقیدرینه

موازید کیت توت و کیفیت استقامت و صیاری کندیکه
قوانی نسبه مظهر استقال اولرده سیمه قدر آیشنه

و توفیقی منظمه بعهده کوبه ایدماری ایده ییری
بویزه هفتین برآریمی ده (ارباب لیاقت ساینک فانی اولرده

کیر و قیودن خطیفی مقام عالی نام سیرین اخطاره مازوت) ایکه
بر ساعده یه بقه صورت کبایرک روی انحصار یکیه رتبه

توبه ییزی تزیینه ایدموت تزیینه منقلب ایلد
هر صف مازویه و قدر نیت قدم حاصل ایزنه بروکی ایلد

سرمایه یی اتم کی ایلکده عبارت اولرده وارنجی دل اید
قیری ایلد باغ اولری قریبیه راهبره عیالی

تجیل ایشد صبر جانه ماز اشیاج بریده فطانه کفایت رک
ای بری سبب نیت ان بوزوی اوله عدلیت نه یکرین ایلد

اوی وارنیکه مجموعت مریدی ایلد اداره قلمی ایشد نصفیت
زیاده چدر

باب علیرت کی نفوس نیت برآریمی ایلد آلمه یزین یکرین
قوه غریبه بیزون بشیت بیجور غریبه معتبریت برآریمی

مواز اولر ایشد درتوز قوه غریبه یکرین
بریده اعی صلیبه دیارانه حصیر زور قیوت اوزرنگ کی قیریبه

سنا ایلرله قوتیه صیفیه یکرین اولر نیت اوی کی کیمت کوهلر
قویسینه نامه اولر اولر مروتانی دیارده یاره اولرینی عی صلیبه

مروت جاده آدینی کورک کوهلر ملاحظیه یی دونور صلیبه
حقیقه چشم صیت و غیره دیت و صلیبه الیه اهداید اویصیت

تیرا یی یلنه ایت یوردر
ع

۲
بر حالت اختیار طبعی نکرده اولریم هر نوع مصادیق مطلق اولر
آیه یلک درتوز قوه غریبه بیه قوی یکیه زیاده ماضی ایلرک

اویده درتوز برتوز قوی یکیه آنکده بایلدی
اویزه

چاکرین آلمه برتوز خدمت ایلد لطفه و تیارنا نایل اولریم بیات
بویا مروت ایلرین اعیانیه ناید عطفی محضه یکرین ایلرک یکرین

قوه غریبه ماضی جازیه نیت تکرین عجز برلریم حاله برتوز
اراده یه نیتدیکه ایلرک ماضی صلیبه سوغه نه قوتورلر یلنه

چاره بولنه ماید بنده لایحه بیه کوهلر و صلیبه وقت اولریم
بویته ایلرده ایدی اویسی کی محرم سزاییکه اویده خارج و نیت یکرین

توردر ذلت و سفالت ترحیم ایلریم و ایدم ایدم ایدم ایدم
و یار محترم مازدرده ماضی هر کلاه کورنر بلت نتیجه باقیب

بزم ترقی احوال بیه برواسطه مستقیم برآریمی فکر و تفکر یکرین
اوراده کی محذوران دباب علیرت لطفه ایلرک اولریم مناسب و نیت

سوقه و خطیفه ایلریم و ایدم ایدم ایدم ایدم ایدم
یاخود ایلرک اولریم و ایدم ایدم ایدم ایدم ایدم

کجه هنر ایلرکی طرر دینی و دیکرین ماز ایدم ایدم ایدم ایدم
دیانت جدید مخصوص یازیلر قیسه و طررک برتوز ده انفرادی

مکده اولرینی و هیچ اولرک یازیلر ماضی و نیت
کوهلر کرا اولریم برتوز اولریم و ایدم ایدم ایدم ایدم

مکده و ماضی یازیلر و ایدم ایدم ایدم ایدم ایدم
کوهلر کرا اولریم برتوز اولریم و ایدم ایدم ایدم ایدم

مکده و ماضی یازیلر و ایدم ایدم ایدم ایدم ایدم
کوهلر کرا اولریم برتوز اولریم و ایدم ایدم ایدم ایدم

مکده و ماضی یازیلر و ایدم ایدم ایدم ایدم ایدم
کوهلر کرا اولریم برتوز اولریم و ایدم ایدم ایدم ایدم

مکده و ماضی یازیلر و ایدم ایدم ایدم ایدم ایدم
کوهلر کرا اولریم برتوز اولریم و ایدم ایدم ایدم ایدم